
Darwin i medisinen

REDAKSJONELT

DAG O. HESSEN

*Dag O. Hessen (f. 1956) er professor i biologi ved Universitetet i Oslo. Han har skrevet flere artikler i skjæringsfeltet mellom biologi, evolusjon og filosofi samt bøkene *Det tapte paradiset* (1997), *Darwins verden* (1998), *Et liv på mange vis* (om P. W. Zapffe, 1999), *Egoisme* (m. T. Hylland Eriksen, 1999), *Carl von Linné* (2000).*

Email: dag.hessen@bio.uio.no

Universitetet i Oslo

Postboks 1027 Blindern

0316 Oslo

En av de grunnleggende dikotomier, som tradisjonelt har engasjert de fleste fagdisipliner, går på om mennesket best kan forstås i lys av biologi eller kultur. Historisk har det vært ulike syn på spørsmålet om hvorvidt vi står dyrene eller englene nærmest, selv om allerede Aristoteles (384 – 322 f.Kr.) *systematisk* førte mennesket til dyreriket. Dette ble også fastslått av Carl von Linné (1707 – 78) i hans *Systema naturae* (1) som foruten å tildele oss vårt formelle artsnavn, også plasserte oss sammen med de øvrige primater under Mammalia. Men Linné opponerte likevel aldri mot 1. Mosebok. Det var først med Darwins *On the origin of species by means of natural selection* (2) at også vår sjel, psyke og kultur ble antatt å ha en rent materiell opprinnelse. Som belyst av Thore Lie i dette nummer av Tidsskriftet (3) hadde darwinismen en treg fødsel her til lands. Dette kan også sies om en del av den nye innsikt som nå høstes i Darwins kjølvann.

Vel vitende om sin teoris kontroversielle budskap vasket Darwin seg for å provosere unødige ved å trekke inn mennesket i evolusjonsteorien, selv om det var åpenbart at hans argumentasjon ikke sluttet ved sjimpansen. Det eneste glimt vi får av mennesket i boken om artenes opprinnelse kommer mot slutten, i den vidt siterte passasjen: ”I den fjerne framtid ser jeg nye, langt viktigere forskningsfelter åpne seg. Psykologien vil bli bygget på et nytt grunnlag, det at enhver åndelig evne og ferdighet nødvendigvis erverves i gradvise trinn. Lys vil bli kastet over menneskets opprinnelse og historie.” Det skulle bli mannen som noe urettferdig ble mest kjent som ”Darwins bulldogg”, den begavede Thomas

H. Huxley, som skulle bane vei for denne side av evolusjonslæren gjennom sin *Evidence as to man's place in nature* (4) slik Anton Hauge viser det i dette nummer av Tidsskriftet (5). I de senere verker om mennesket og våre følelsers opprinnelse slipper imidlertid Darwin sine teorier om psyken, sjelen og moralens opphav definitivt ut av sekken. Han ser heller ikke her behov for noen metafysisk forankring når det gjelder disse ikke-materielle egenskaper hos mennesket: "Opprinnelsen til den moralske sans ligger i de sosiale instinkter, inkludert sympati. Og disse instinkter ble uten tvil opprinnelig ervervet, som hos lavere dyr, ved naturlig utvalg" (6).

Begrunnelsen for å betrakte mennesket med darwinistiske øyne er åpenbar. Vi er pattedyr, og som artsvesen er vår kropp og vårt sinn formet av vår evolusjonære forhistorie. Samtidig vil selv ikke den mest bokstavtro darwinist benekte at mennesket er et meget spesielt pattedyr. Menneskets kulturelle mangfold og biologiske irrasjonalitet kan ikke analyseres til bunns med biologiske metoder, og en darwinistisk (evolusjonær) forståelse av menneskelige motiver, atferdsmønstre og responser er derfor én av flere innfallsvinkler. Den førstegenerasjons *sosiobiologi* som ble kjent gjennom Edward Wilsons bok (7) i 1975 forstod ikke helt denne begrensningen. Kulturen ble her bare sett som et tynt ferniss over vår *egentlige natur*, og mennesket ble tolket som en rasjonell nyttemaksimerer. Noen mente også at sosiobiologien ønsket å legitimere handlinger som var "biologisk naturlige". Det siste var et slag under beltestedet, det har alltid vært klart at man ikke kan slutte fra et biologisk *er* til et etisk *bør*. Det var likevel ikke helt uten grunn at den tidlige sosiobiologien ble beskyldt for en utilbørlig reduksjonisme. Selv om frontene primært har stått mellom naturvitenskap og humaniora, skal det også bemerkes at det både innen biologi og medisin har vært, og er, en betydelig uenighet om hvor langt mennesket kan tolkes som biologisk vesen – noe som også vil fremgå av dette nummer av Tidsskriftet.

I dag er frontene i ferd med å viskes ut. Den gamle skyttergravskrig om hvorvidt menneskene er engler eller dyr, natur eller kultur er passé. I dag kan vi avvise forestillingen om *omnis cultura ex cultura* (all kultur kommer fra kultur). Kultur springer nødvendigvis ut av en natur, men kulturdannelse er en selvgenererende prosess. Den evolusjonære psykologi – (8) har rett nok sin rot i sosiobiologi, men bygger på den erkjennelse at selv om vår psyke har et evolusjonært fundament, så er den et totalprodukt av arv og miljø. En av evolusjonens fremste gaver til mennesket har vært å gjøre oss til en uhyre fleksibel art. Utfordringen ligger i å forstå denne fleksibiliteten og den symbiotiske vekselvirkning mellom natur og kultur. Dette er selvfølgelig ikke noen helt ny erkjennelse, men det å vurdere de *adaptive fortrinn* ved motiver og handlinger representerer en ny utgangshypotese. Internasjonalt er evolusjonær psykologi og human atferdsøkologi blitt en vital forskningsarena, uten at det så langt har hatt nevneverdig innflytelse, verken i de hjemlige forskningsmiljøer eller i vår faglitteratur.

Darwin er også blitt aktuell i den kliniske medisin. Tradisjonelt har dette vært problemløsningsorienterte disipliner som i mindre grad har søkt etter de ultimate, evolusjonære årsaker til sykdomsrespons. Vi ser imidlertid også en gryende interesse for evolusjonære vinklinger også innen "tradisjonell" medisin

(9). Her i landet har vi også nylig sett interessante eksempler på medisinsk forskning basert på en evolusjonær forståelse av aggressiv atferd utløst av lysendringer (10) og en evolusjonær analyse av cancer (11).

Det nye i dette bildet er at den diffuse ”menneskelige natur” nå i rask takt materialiseres i form av gener. Mange ser det som et paradoks at naturvitenskapen som tradisjonelt har bekjempet deterministisk tankegods enten de nå bunner i metafysiske forestillinger eller ”kosmiske krefter”, plutselig synes å trekke en form for genetisk determinisme opp av hatten. Er mennesket både i ånd og kjød fortsatt i ”genenes vold”, og den frie vilje en marionett under DNA-trådene? Nei! Over et sett av underliggende genetiske disposisjoner ligger de miljøavhengige variabler. Oppå dette igjen ligger den kulturelle sanksjon og den kulturelle plastisitet som er formidabel.

LITTERATUR

1. von Linné C. *Systema naturae*. 1735. 10. opplag i 1758.
2. Darwin CR. *On the origin of species by means of natural selection*. London: John Murray, 1859.
3. Lie T. Fra *The origin of species* til Arternes Oprindelse *Tidsskr Nor Lægeforen* 2000; 120: 3714 – 8.
4. Huxley TH. *Evidence as to man's place in nature*. London: Williams & Norgate, 1863.
5. Hauge A. Thomas H Huxley – marinelegen som ble Darwins bulldogg *Tidsskr Nor Lægeforen* 2000; 120: 3708 – 13.
6. Darwin CR. *The expression of emotions in man and animals*. London: John Murray, 1872.
7. Wilson EO. *Sociobiology: the new synthesis*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1975.
8. Barkow JL, Cosmides L, Tooby J. *The adapted mind. Evolutionary psychology and the generation of culture*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
9. Nesse RM, Williams GC. *Why we get sick: the new science of darwinian medicine*. New York: Times Books, 1995.
10. www.dagensmedisin.no/frames3.htm
11. www.uio.no/~jbreivik/On_the_Evolution_of_Cancer/Index.htm

Publisert: 10. desember 2000. *Tidsskr Nor Legeforen*.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 16. juni 2026.